

14. Стратегічні документи соціально-економічного розвитку. Аналітична записка Проекту економічного і соціального розвитку ПРООН. – К., 2003. – С. 5.
15. Томпсон А. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии: Учебник для вузов / А. Томпсон, А. Дж. Стрикленд А. Дж. : [пер. с англ.] ; под ред. Л. Г. Зайцева, М. И. Соколовой. – М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. – С. 47-106.
16. Шершньова З. Є. Стратегічне управління / З.Є. Шершньова, С.В. Оборська. – К. : КНЕУ, 1999. – С. 94-120.
17. Chandler A. D. Strategy and Structure: Chapters in the History of the American Industrial Enterprise / A. D. Chandler. – MTT Press, 1962.

Страшинская Л. В. Теоретико-методологические подходы к классификации стратегий субъектов хозяйствования на рынке

В статье выявлены основные подходы к типологизации стратегий, выделены основные критерии их классификации и уточнена классификация альтернативных стратегий предприятий на рынке.

Ключевые слова: стратегическое развитие, конкурентная среда, экономическая стратегия, критерии классификации, классификация стратегий предприятий, конкурентные стратегии.

Strashynska L. V. Theoretical and methodological approaches to the classification of firms strategies on the market

The basic approaches to types of strategies are detected, highlighted the main criteria for its classification and refined classification of alternative enterprise strategies on the market.

Keywords: strategy development, competitive environment, economic strategy, classification criteria, classification strategies, enterprise, competitive strategy.

УДК 334.012.33(477)

Біла І. С.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова
Насікан Н. І.
Київський національний лінгвістичний університет
Салатюк Н. М.
Національний університет харчових технологій

**НЕОБХІДНІСТЬ АКТИВІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ПІДПРИЄМНИЦТВА В СУЧАСНИХ ВІТЧИЗНЯНИХ УМОВАХ
ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН**

В статті розглядаються основні причини активізації державного регулювання підприємництва в сучасних трансформаційних умовах в Україні. Автори вважають, що важливість створення конкурентоспроможного великого підприємництва; обов'язковість формування середнього класу; доцільність збереження державного підприємництва та нагальність діяльності держави по усуненню позаринкових форм впливу на підприємницький сектор є ключовими моментами спрямування зусиль держави в сфері регулювання підприємницької діяльності, що обґрунтовують її активізацію в сучасних умовах.

Ключові слова: держава, підприємницька діяльність, велике підприємництво, малий і середній бізнес, державне підприємництво, позаринкові форми впливу на підприємництво.

Роль держави в регулюванні економіки та підприємницької діяльності завжди була

об'єктом пильної уваги вчених-економістів. Причиною означеного є господарська практика, яка, з одного боку, на прикладі індустріально розвинених країн показала неможливість вирішення задач сучасної економіки без активної участі держави, а, з іншого боку, на прикладі країн з трансформаційною економікою продемонструвала згубність ігнорування державного регулювання економіки в цілому при здійсненні господарських перетворень. У той же час, світовий досвід переконує, що конкретні рекомендації для державного регулювання є ефективними лише в тому разі, якщо вони базуються на цілісній теоретичній концепції.

Теоретичні та методичні питання, присвячені проблемам державного регулювання економіки та підприємництва, знайшли своє відображення у дослідженнях багатьох вітчизняних вчених – З. Варналія, Л. Воротіної, А. Гальчинського, В. Геєця, Т. Говорушко, Л. Дмитриченко, Я. Жаліла, Б. Кваснюка, Т. Ковальчука, І. Копченко, В. Кредісова, О. Кужель, І. Кузнецової, А. Ластовецького, І. Михасюка, І. Самойлової, С. Сафронова, В. Сизоненка, С. Реверчука, Т. Ткаченко, В. Узунова та інших. Цими науковцями висвітлено методологічні й макроекономічні питання регулювання державою трансформаційної економіки та меж її втручання, розроблено ряд аспектів проблеми становлення та розвитку підприємництва, в тому числі малого, запропоновано певні важелі механізму підтримки підприємництва в період трансформацій тощо. Разом із тим, незважаючи на значну кількість опублікованих праць та їх наукову цінність, чимало теоретичних і практичних аспектів проблематики залишаються дискусійними й потребують подальших досліджень. Формування нової парадигми державного регулювання економіки та підприємницького сектору, виходячи із реалій трансформаційного періоду і ролі держави в сучасних економічних процесах, так і залишається невиконаним завданням сьогодення.

Усе вищезазначене обумовило **мету статті** – обґрунтувати необхідності активізації регулювання підприємництва в сучасних умовах, враховуючи досвід трансформацій та зміни, які відбуваються в економічних світових процесах.

Створена в Україні економічна система та система державного регулювання, на жаль, мало враховує конкретні умови країни, надбання економічної науки та світовий досвід. Не виникає сумніву, що в умовах трансформаційної економіки держава повинна формувати підприємницький сектор і виконувати роль прискорювача по відношенню до нього, всебічно сприяти розвитку підприємницької ініціативи, оскільки підприємство по суті є низькозатратною стратегією економічного зростання, створення нових робочих місць і технічного прогресу. До того ж, розвиток підприємництва – це залучення в господарський оборот додаткових економічних ресурсів: в короткостроковому аспекті – фінансових, матеріальних, в довгостроковому – мобілізація активного творчого потенціалу людей, їх знань, досвіду, ініціативи, новаторства. Однак, дослідження процесів становлення підприємницького сектору та його взаємовідносин із державою дозволяє виявити декілька періодів, які пов'язані, на наш погляд, із недалекогоглядністю і прорахунками державних органів влади та обумовлені недостатністю вітчизняних наукових розробок щодо пошуку необхідного ступеня державного впливу на підприємницький сектор. Так, перший період (1991–1997 рр.) характеризувався мінімізацією ролі держави та радикальністю її дій у сфері регулювання підприємницької діяльності, що призвело до імпульсивного розвитку цієї сфери економічного життя з виключенням стимулюючих засобів регулювання. Другий період (1998 р. – до т.ч.) за

змістом являє собою період зарегульованості державою підприємницької діяльності. В цей період апарат державного управління поступово набував все більш примусових, адміністративних властивостей, що не сприяло розвитку підприємницького сектору, а призводило до подальшого зростання рівня тінізації економіки та посилення соціальної напруги у суспільстві [2].

Як бачимо, відсутність сталої, чітко визначеної стратегії визначення ролі держави в регулюванні підприємництва призвело до розпорошеності зусиль держави, відсутності ефективної діючої системи державного регулювання підприємництва, втрати його потенціалу у створенні стійких умов для економічного зростання. На наше переконання, існує ряд причин, що обумовлюють необхідність активізації державного регулювання підприємницької діяльності в сучасних умовах. До основних із них можна віднести:

1. Важливість створення стійкої основи національної економіки – конкурентоспроможного великого підприємництва. На світових ринках саме суб'єкти великого підприємництва здатні представляти країну, відстоюючи її економічні інтереси та сприяючи прискоренню інтеграційних процесів. Руйнування великих підприємств означає, що держава втрачає свої позиції на міжнародних ринках, уступає національні ринки іноземним виробникам. Поновлення високого рівня концентрації виробництва стало основним засобом підвищення міжнародної конкурентоздатності та ефективності національного господарства, проведення структурних перетворень і модернізації виробництва в економічно розвинутих і нових індустріальних країнах світу. Співвідношення великого та малого бізнесу в країнах Західної Європи та в США доходить до рівня 1:500 [3]. Не дивлячись на це, великі підприємства є по суті головними елементами національної господарської системи, оскільки визначають розвиток та рівень ефективності національної економіки.

Функціонування великого бізнесу має, як відомо, об'єктивні причини існування, і серед них дослідники називають наступні:

– інтернаціоналізацію виробництва, вільний доступ на внутрішні та зовнішні ринки, і як наслідок, стрімко зростаючу іноземну конкуренцію, яка веде до виникнення необхідності протистояти їй;

– реалізацію економічного ефекту великих підприємств завдяки позитивному синергетичному ефекту окремих підприємств у структурі великих корпорацій;

– зростання інформатизації суспільства та необхідність залучення у виробництво якомога більше знань, кумулятивний ефект від використання яких досягається саме завдяки співпраці різних компаній;

– розвиток організаційних характеристик, у тому числі удосконалення структури управління, формування інноваційної структури, використання інформаційних технологій тощо;

– використання при виробництві одного інноваційного продукту сукупності технологій, якими володіють різні підприємства;

– зниження кінцевих цін на продукцію за рахунок використання внутрішньогосподарського комерційного розрахунку, переваг у конкуренції, питоме зниження податків;

– розвиток соціального співробітництва за допомогою створення та зміцнення позитивного іміджу організацій тощо [9, с. 21-23; 8, с. 64-65].

Процеси концентрації, що відбуваються у міжнародній практиці обумовлені

світовими глобалізаційними процесами. Так, у світовій аерокосмічній промисловості, відбуваються інтенсивні процеси концентрації виробництва та створення могутніх об'єднань. Якщо в США у 1992 році нараховувалось 22 виробничі авіакомпанії, то у 2000 році в даній галузі залишилось тільки чотири, в Європі з 18 компаній у 80-их роках до 2000 року також налічувалось лише чотири [9, с. 26-27]. Завдяки картельній практиці в Японії у 1955–1970 рр., наприклад, була успішно проведена модернізація чорної металургії, вугледобувної промисловості, суднобудування, нафтопереробки, виробництва хімічних добрив. У Південній Кореї така практика використовувалася в машинобудуванні, електроніці, чорній та кольоровій металургії, у текстильній промисловості, нафтохімії та суднобудуванні, де примусове злиття приватних компаній призводило до виникнення високомонополізованих виробничих структур. Досвід західноєвропейських країн також свідчить, що посилення міжнародних позицій їх економік супроводжувалось концентрацією капіталу та монополізацією виробництва. Так, у Великобританії та Франції утворення тільки однієї-двох головних компаній у провідних галузях економіки дозволило їм успішно конкурувати на світових ринках із американськими, японськими та західно-корейськими компаніями. Керівництво ЄС не перешкоджає утворенню монополій, а підвищення рівня концентрації вважає прогресивним явищем, яке не усуває конкуренцію, а лише видозмінює її форму, сприяючи вдосконаленню методів виробництва, підвищенню якості та асортименту продукції. У Росії інтегровані бізнес-структури на сьогодні займають ключові позиції в промисловості, транспорті, кредитно-фінансовій сфері, є домінуючим фактором структурних змін у базових галузях економіки та забезпечують до 85% ВВП [8, с. 68].

Означені процеси свідчать, що концентрація капіталу є об'єктивною умовою функціонування великого бізнесу в умовах сучасних глобалізаційних змін. А результатом даних процесів є створення могутніх науково-виробничих комплексів, здатних підвищити розповсюдження нововведень, які є основою сучасної конкурентоспроможності та дозволяють країні займати певне місце у суспільно-цивілізаційному розвитку. Так, частка витрат на НДДКР у корпораціях світу у загальнонаціональних витратах на НДДКР у 2000 році складала: у США – 75,3%, у Швеції – 75,1%, у Південній Кореї – 74%, у Японії – 71%, у Німеччині – 70,1%, у Великобританії – 65,6% та у Франції – 64% [6, с. 72]. Крім того, до 90% приросту ВВП у розвинених країнах світу здійснюється за рахунок інноваційної діяльності переважно великих підприємств [11, с. 91].

Таким чином, актуальною залишається проблема формування та розвитку перспективних для України форм великого підприємництва, вдосконалення нормативно-правової бази та методів державного регулювання діяльності великих підприємств, розробка програми державної підтримки великого підприємництва, яка включатиме заходи щодо підтримки існуючих ефективних господарських структур і заходи, спрямовані на відродження та розвиток великого підприємництва в пріоритетних галузях економіки. Вирішення цих питань дозволить розробити ґрунтовну практичну основу для функціонування великого підприємництва як основи розвитку конкурентоспроможної національної економіки.

2. Розвиток малого і середнього бізнесу як бази формування середнього класу в суспільстві. Як відомо, представники середнього класу – соціально свідомі індивіди, з належним рівнем освіти та кваліфікації, високим професіоналізмом та наявністю мотивацій до підприємництва [4, с. 240]. Фундаментальною історичною основою

формування середнього класу, як фактору пом'якшення соціальної напруги і демократизації ринкових відносин, та фактору впливу на рівень зайнятості населення і гнучкість ринку праці, є власники малого і середнього бізнесу. Розвиток останніх поживає конкуренцію, призводить до зростання ефективності виробництва, надає динамізм ринковій системі.

Малий і середній бізнес здійснює внесок у формування конкурентного середовища і зменшує прояви монополізму, надає економіці ринкового типу необхідної гнучкості, вирішує проблеми зайнятості та послаблює притаманну ринковій економіці соціальну диференціацію населення. Так, у країнах з ринковою економікою частка малого й середнього підприємництва у ВВП становить: Великобританії – 50-54%, Німеччини – 50-53%, Італії – 57-60%, Франції – 55-62%, США – 50-52%, Японії – 52-55%, а в Україні – лише 10-15%. На підприємствах малого і середнього бізнесу зайнято у США 70,2 млн. чол., у ФРН – 18,5 млн., в Італії – 16,8 млн., у Франції – 15,2 млн., у Японії – 39,5 млн., а в Україні – 1,7 млн. [16]. В Японії на малі і середні підприємства припадає близько 55% реалізованої промислової продукції, близько 60% – оптової і більш як 80% – роздрібною торгівлі [14, с. 443].

Із початку 70-х рр. ХХ ст. у більшості країн відмічається тенденція зростання кількості малих і середніх підприємств, підвищення їх ролі в економіці, що пов'язано із розвитком продуктивних сил суспільства. Зміни в галузевій структурі виробництва в напрямку підвищення наукоємності виробництва, перетворення науки у фактор виробництва, розвиток сфери послуг, збільшення масштабів виробництва та споживання знань супроводжується підвищенням ролі малого і середнього бізнесу, здатного швидко та якісно задовольнити потреби споживачів.

Досвід економічно розвинутих країн світу свідчить, що саме представники середнього класу, частиною яких є суб'єкти малого і середнього підприємництва, здатні реалізувати свої інтелектуально-творчі здібності в рамках інноваційного виробництва, виступаючи одним із основних джерел економічного зростання. Малий і середній бізнес, як база існування середнього класу є чинником інноваційного процесу в суспільстві, зосереджуючи в собі левову частку кваліфікаційного, інтелектуального та культурно-мистецького потенціалу суспільства, а менталітет його представників забезпечує соціально-політичну стабільність у суспільстві, діяльність і розвиток демократичних інститутів, інноваційне оновлення економіки. Так, наприклад, за даними Національного наукового фонду США, починаючи із 1952 року саме невеликі компанії зробили значний внесок у створення найбільш важливих винаходів. У США малими фірмами було створено 35%, а у Великобританії і Німеччині – відповідно 23% і 26% нововведень [13]. Отже, оскільки середній клас, який у розвинених країнах складає 60-70% населення, надає економіці гнучкості та динамічності, все частіше розглядається як індикатор ефективності розвитку ринкових відносин [7].

На початку 90-их років в Україні вважалося, що економічні реформи автоматично призведуть до виникнення та розвитку масштабного середнього класу. Однак, потрібно підкреслити, що на сьогодні ця верства в країні є нечисленною, а її спільна мета, мораль, інтереси – не сформовані. Як виявляється, в Україні існують певні труднощі із визначенням меж середнього класу. Класичні характеристики середнього класу, які використовуються на Заході, не спрацьовують при намаганні описати такий вітчизняний прошарок людей. Проблемаю в Україні є невідповідності між професійно-освітнім

рівнем, доходом, престижем та соціальною самооцінкою. Поширеними є випадки, коли особи з досить високим рівнем кваліфікації – вчителі, вчені, лікарі – мають низький дохід, або ж ті українці, які за рівнем доходу можуть бути віднесені до середнього класу, не мають достатнього рівня професіоналізму. Крім того, значний рівень криміналізації та корумпованості людських відносин, дискримінація за приналежністю до ресурсів, наявністю зв'язків стають головним ресурсом середнього класу, замість досвіду, знань, працелюбності. Такі розбіжності в критеріях відбору вітчизняного середнього класу призводять до коливань його показників в Україні від 10% до 49%. Так, за оцінками Інституту демографії і соціальних досліджень, частка середнього класу в Україні у 2004 р. складала 10-12%, а за даними Міжнародного центру перспективних досліджень у 2002 р. до середнього класу відносили 19,5% населення [18]. За висновками соціологічного дослідження, що проводилося Центром Разумкова у кінці 2008 р., представниками середнього класу назвали себе 50,7% населення. Однак за додатковими психологічними і майновими характеристиками під цю категорію підпадали лише 17,6% населення країни [1, с. 6]. Занепокоєння викликає негативна динаміка, яка свідчить про нестабільність середнього класу, що підтверджується проведеними дослідженнями Центру Разумкова у травні 2011 року. Так, згідно опитування, 48% українців зарахували себе до середнього класу 44 % [12, с. 181].

Цікавими є дані останніх досліджень Київського інституту проблем управління ім. Горшеніна, згідно яких 46,5% представників середнього класу вже мають власний бізнес. Крім того, дослідники вирізняють у його складі традиційні верстви – представників малого і середнього бізнесу, які складають 48,3% середнього класу та високооплачуваних найманих працівників, що володіють культурним капіталом і частка яких дорівнює 51,7% [17]. Останнє підтверджує тезу про те, що рівень розвитку малого і середнього бізнесу є одним із чинників формування середнього класу, має значний потенціал у його стабілізації в суспільстві та є виразником ефективності державного регулювання підприємництва.

На жаль, цілеспрямованої, дієвої та ефективною державної політики щодо формування середнього класу як соціальної бази реформованого суспільства в Україні поки що не розроблено. На сьогодні верства середнього класу в країні є нечисленною, а її спільна мета, мораль, інтереси не сформованою. Тому надзвичайно важливим стає здійснення системних заходів із боку держави, а не лише декларативної загальної підтримки малого та середнього підприємництва, що створило б умови для ефективною діяльності середнього класу в ринковому середовищі, сприяло б його необхідним перетворенням для забезпечення нової інноваційної моделі суспільства.

3. Доцільність збереження державного підприємництва, здатного ефективно діяти в ринковому середовищі. Останнім часом в індустріальних господарських системах частка держсектора має тенденцію до розширення. Існування державних підприємств, як правило, спрощено пов'язують із недоліками ринкового механізму, так званими “невдачами” ринку. Однак, така позиція сьогодні не сприяє розумінню причин здійснення державою підприємницької діяльності. По-перше, вона не пояснює чому державний вплив на економіку не обмежується регулюванням за допомогою економічних інструментів – податків та субсидій. По-друге, розглядає держпідприємництво в якості противаги ринковому механізму, що автоматично виводить держпідприємництво за рамки ринкових принципів господарювання, позбавляє його підприємницької сутності.

Держава бере на себе підприємницькі функції тоді, коли приватне підприємництво не здатне забезпечити вирішення економічних задач. Не випадково найбільш дієвим державне підприємництво є за умов необхідності якісної модернізації продуктивних сил або оптимізації галузевої структури. Тобто, його необхідність обумовлена посиленням взаємозалежностей функціонування ланок народного господарства, зростанням усупільнення виробництва.

Із точки зору мети та функціональної направленості, державне підприємництво у трансформаційній економіці принципових відмінностей немає. Однак, враховуючи характер і об'єм задач, що потребують вирішення, в цей період йому притаманні деякі специфічні ознаки. Так, державне підприємництво повинно бути невимірно більш масштабним. Цьому сприяють загальна фінансова слабкість приватного сектору, нездатного забезпечити мобілізацію необхідних ресурсів; несхильність приватного капіталу до інвестиційної діяльності, як через недостатність капіталів, так і в силу характерної для неї довгостроковості віддачі від вкладень; наявність нерентабельних підприємств, що потребують фінансової санації та технічної модернізації.

Крім цього, модифікується і основний зміст державного підприємництва. Якщо для країн зі збалансованою структурою народного господарства державне підприємництво направлено на підтримку економічної рівноваги, то для країн із трансформаційною економікою його направленість буде зміщуватись в сторону перетворювальної, реформаторської діяльності. За умов відсутності інституціонального середовища саме державне підприємництво має стати фактором формування нового економічного порядку та норм ринкової поведінки. Тобто, в цей період державне підприємництво стає стрижневим елементом господарської та інституціональної трансформації. Саме у зв'язку з цим, В. Геєць підкреслює, що співпраця підприємницького сектору і держави можлива за рахунок створення державних корпорацій, які розвиватимуть бізнес із використанням позичених ресурсів, здійснення ефективного контролю над підприємством, монопольними надприбутками і збагаченням шляхом капіталізації [5, с. 16].

І нарешті, принциповою особливістю державного підприємництва у період трансформації є притаманна цьому процесу внутрішня суперечливість – необхідність його розвитку, з одного боку, та скорочення державного сектору, з іншого. Стає зрозуміло, що, роблячи висновки про результативність та якість переходу до ринку, потрібно дивитися не на частку державного сектору, а на ступінь реалізації поставлених задач. Адже, практика показала, що різке зменшення масштабів присутності держави в сфері підприємницької діяльності здатне знищити всю господарську систему. Останнє обумовлено функціональним змістом державного підприємництва – здатністю виступати в якості урівноваженої сили по відношенню до всіх учасників ринку.

Отже, зміцнення участі держави в підприємницькій діяльності видається нам незаперечним і також вимагає включення у систему державного регулювання підприємництва.

4. Нагальність діяльності держави по усуненню позаринкових форм впливу на підприємницький сектор через ліквідацію тіньового сектору, боротьбу з корупцією та криміналізацією суспільства. Означені процеси в економіці створюють цілу низку проблем, до яких можна віднести: гальмування ринкових перетворень, посилення їх викривлення; стримування розвитку підприємництва в країні та створення значних бар'єрів у підприємницькій діяльності, несприятливого підприємницького клімату;

заважання ефективній взаємодії суб'єктів господарювання та держави, в особі органів влади; сприяння непрозорості та недовіри органів влади; погіршення інвестиційного клімату; посилення незахищеності суб'єктів підприємництва; створення негативного іміджу держави серед населення та іноземних конкурентів тощо.

Ці та багато інших проблем потребують спільних дій суб'єктів підприємницького сектору та держави у руслі розробки системи державних заходів, що мають антитіньове, антикорупційне спрямування. Саме наявність тіньової економіки і різних форм девіацій в економічному житті, з одного боку, загострюють і мультиплікативно посилюють негативні прояви кризових явищ в економіці, особливо в умовах трансформаційних змін, оскільки, чим суперечливішою, менш чіткою та інтенсивнішою є позиція держави щодо порушень своїх вимог економічними суб'єктами, тим більшим є рівень тінізації економіки. З іншого боку, наявність позаринкових форм впливу на підприємницький сектор нівелює зусилля держави в кризових умовах та не дозволяє виявити весь позитивний потенціал впливу держави на підприємницьку активність, призводить до послаблення дієвості системи державного регулювання підприємництва. Так, за офіційними даними Міністерства економіки, рівень тіньової економіки в Україні у 2011 р. становив 34% від офіційного ВВП, тоді як, наприклад, у 2004 р. означений показник складав 28% [15, с. 3; 10].

Найбільш небезпечними наслідками зростання обсягів позаринкових форм впливу на підприємницький сектор, на наш погляд, за умов поширення кризових явищ у вітчизняній економіці є: руйнування офіційного сектору економіки, дестимулювання розвитку національного виробництва, що зумовлює наростання соціально-економічної нестабільності; втрата податкових надходжень, і, як результат, – ускладнення виконання державою своїх фінансових зобов'язань перед суспільством, посилення нерівномірності податкового тиску; скорочення інвестиційних ресурсів в Україні через ускладнення відкритого витрачення тіньовими структурами прихованого від оподаткування доходу та його витікання за кордон; можливість монополізації економіки через зниження ціни продукції тіньового сектору на величину несплаченого податку; недовіра і невідповідність управлінських рішень реальній дійсності через відсутність повноти та об'єктивності офіційної інформації про розвиток економічних процесів в Україні; поширення правового нігілізму, незахищеності громадян, недовіри до влади; формування негативного іміджу нашої держави в очах світового співтовариства через викривлений розвиток принципів демократичного суспільства.

Саме тому антитіньова та антикорупційна діяльність держави повинна стати одним із пріоритетів державної політики в сучасних умовах, що сприятиме прозорим та ефективним взаєминам між економічними суб'єктами. Позитивні зрушення у напрямку усунення підґрунтя для існування тіньової економіки можливі лише за умови єдиної програми скоординованих дій держави для створення максимальної прозорості та врегульованості економічних відносин у суспільстві. Серед основних напрямів реалізації такої програми, які сприятимуть зменшенню або усуненню позаринкових форм впливу на підприємництво, на нашу думку, можна виділити наступні:

– посилення реальних заходів прямої боротьби держави з проявами тінізації підприємницької діяльності, в тому числі й з рейдерством, через притягнення до адміністративної відповідальності суб'єктів підприємництва, що здійснюють незареєстровану і (або) неліцензовану діяльність, повністю або частково уникають оподаткування доходів, сприяють розвиткові хабарництва в органах державної влади та

через посилення ефективності правової системи країни;

– прийняття та здійснення державної програми детінізації підприємництва в напрямках вдосконалення системи державної підтримки шляхом посилення стимулів до ділової активності і підвищення рівня вигод від ведення легальної підприємницької діяльності; вдосконалення системи державного регулювання, тобто, спрощення та зниження реального рівня витратності комплексу адміністративно-економічних процедур, пов'язаних із створенням та веденням власної справи; реальне зниження податкового тиску з боку держави на підприємництво;

– повне виключення практики поєднання в одній особі владних функцій і функцій здійснення господарської діяльності, що забезпечило б унеможливлення використання посадовою особою прав і обов'язків, пов'язаних із її посадою, з метою незаконного одержання тих чи інших благ, здійснення підприємницької діяльності, маючи певний вплив на своїх конкурентів;

– запровадження дієвої системи державного захисту прав підприємців, що сприятиме уникненню фактів перевищення повноважень посадовими особами державних органів влади через ненормативне втручання у підприємницьку діяльність тощо.

Висновки. Отже, враховуючи згадані наслідки відмови від будь-якого державного впливу та принципову історичну роль держави в економічному житті суспільства, важливою умовою ринкової трансформації в Україні є визнання надзвичайно істотного місця держави в регулюванні економіки та підприємницького сектору. Загалом необхідність державного регулювання підприємницької діяльності впливає з особливостей трансформаційної економіки, коли слабо діють ринкові регулятори та державний вплив на економічні процеси є об'єктивно значущими. Розвиток підприємницької діяльності в процесі трансформацій надзвичайно залежить від політики держави та її основних напрямів. Державне регулювання підприємництва в цих умовах повинно бути спрямоване на забезпечення інтенсивного економічного зростання, створення сприятливих умов для приватної ініціативи, сприяння розвитку потужного національного виробництва, стимулювання інноваційної складової діяльності підприємств через розвиток конкурентоспроможного великого підприємництва, формування середнього класу, збереження державного сектору економіки та усунення позаринкових форм впливу на підприємницький сектор. Дослідження об'єктивних і суб'єктивних факторів, що обумовлюють трансформацію ролі держави в Україні стануть напрямом наших подальших досліджень.

Використані джерела:

1. Агафонова Г. С. Середній клас як соціальна база українського центризму [Електронний ресурс] / Г. С. Агафонова // Гілея. Науковий вісник. – 2009. – № 24.– Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2009_24/Gileya_24/P3.pdf
2. Біла І. Держава і підприємницький сектор в Україні: генезис і особливості формування взаємовідносин [Електронний ресурс] / І. Біла, Н. Насікан // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2012. – Вип. 2 (7). – С. 16-27. – Режим доступу до журн.: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2012/12bisofv.pdf>
3. Буздаков Л. М. Організація взаємодії малих та великих підприємств на основі формування гнучких інтегрованих модулів [Електронний ресурс] / Л. М. Буздаков // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2012. – № 15 (186). – ч. 1. – Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2012_15_1/Buzda.pdf

4. *Галустян Ю. М.* Підприємництво як основа формування середнього класу в Україні / Ю. М. Галустян, Л. М. Лавриненко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 5. – С. 239-242.
5. *Геец В.* Некоторые сравнительные признаки трансформационных моделей экономики Украины и России / В. Геец // Экономика Украины. – 2005. – № 5. – С. 5-18.
6. *Глушко О. О.* Активізація НДДКР у корпораціях: світовий досвід і Україна / О. О. Глушко // Економіка і прогнозування. Науково-аналітичний журнал. – 2005. – № 4. – С. 67-80.
7. *Гусак Т. В.* Український середній клас: визначення меж [Електронний ресурс] / Т. В. Гусак // Наукові праці Донецького національного технічного університету – 2009. – № 4. – Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Npdntu/pp/2009_4/gusak.pdf.
8. *Данько М. С.* Реорганізація підприємств в контексті формування корпоративних структур / М. С. Данько // Экономика Украины. – 2007. – № 1. – С. 64-70.
9. *Довгальова О. В.* Регулятивна роль держави у сфері малого бізнесу: монографія / під заг. ред. О. С. Поважного / Довгальова О. В. – Донецьк: ТОВ “РВК” ПРОМО”, 2005. – 376 с.
10. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у I кварталі 2011 року [Електронний ресурс] / Міністерство економіки України. – Режим доступу http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=38737&search_param=17.%09%D2%E5%ED%E4%E5%ED%F6%B3%BF+%F2%B3%ED%FC%EE%E2%EE%BF+%E5%EA%EE%ED%EE%EC%B3%EA%E8+%E2+%D3%EA%F0%E0%BF%ED%B3+&searchDocarch=1&searchPublishing=1
11. *Ковальов Є. В.* Вплив малого, середнього і великого бізнесу на конкурентоспроможність економіки [Електронний ресурс] / Є. В. Ковальов // Вісник Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут” – 2006. – № 6. – Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vcpi/TPtEV/2009_6/6_2009/15_Kovalev.pdf.
12. *Мацола М. М.* Середній клас суспільства в системі пріоритетів державної соціальної політики / М. М. Мацола // Інноваційна економіка. – 2012. – № 36. – С. 180-182.
13. *Мілітас С. О.* Інноваційний потенціал підприємств малого та середнього бізнесу / С. О. Мілітас // Бізнес-навігатор. Науково-виробничий журнал. – 2009. – № 2. – Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Biznes/2009_2/2009/02/090212.pdf.
14. *Рибчак В. І.* Світовий досвід державного регулювання підприємств малого бізнесу [Електронний ресурс] / В. І. Рибчак // Науковий вісник НЛТУ – 2006. – № 16.1. – Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlut/16_1/441_Rybczak_16_1.pdf.
15. Тенденції тіньової економіки в Україні (за 2005 рік) [Електронний ресурс] / Міністерство економіки України. – Режим доступу: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/category/main?cat_id=12564.
16. *Токарева Т. О.* Особливості спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності суб’єктів малого підприємництва: вітчизняний і зарубіжний досвід [Електронний ресурс] / Т. О. Токарева // Менеджмент. Збірник наукових праць. – 2008. – № 10. – Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Menedzhment/2008_10/tokar.htm.
17. *Юрчишин О. Ю.* Формування та розвиток середнього класу населення в умовах трансформаційної економіки [Електронний ресурс] / О. Ю. Юрчишин // Вісник Прикарпатського університету. – 2008. – № 6. – Режим доступу до журн.: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vpu/Ekon/2008_6/10.pdf.
18. *Яблоновская Т.* Классы и статусы [Електронний ресурс] / Т. Яблоновская // Эксперт Украина. – 2007. – № 1-2 (100). – 15 января. – Режим доступу до журн.: http://www.expert.ru/printissues/ukraine/2007/01/sredniy_klass/.

Белая И. С., Насикан Н. И., Салатюк Н. М. Необходимость активизации государственного регулирования предпринимательства в современных отечественных условиях трансформационных изменений.

В данной статье рассматриваются основные причины активизации государственного регулирования предпринимательства в современных трансформационных условиях в Украине. Авторы считают, что важность создания конкурентоспособного крупного предпринимательства; обязательность формирования среднего класса; целесообразность сохранения государственного предпринимательства и неотложность деятельности государства

по устранению вне рыночных форм воздействия на предпринимательский сектор являются ключевыми моментами направления усилий государства в сфере регулирования предпринимательской деятельности, обосновывающие его активизацию в современных условиях.

Ключевые слова: государство, предпринимательская деятельность, большое предпринимательство, малый и средний бизнес, государственное предпринимательство, вне рыночные формы воздействия на предпринимательство.

Belaya I. S., Nasikan N. I., Salatyuk N. M. The need for increased state regulation of business in the modern home environment transformational changes.

This paper examines the main reasons of state regulation of business in the modern transformation conditions in Ukraine. The authors believe that the importance of establishing competitive large enterprise; bound of the middle class, make it clear that the state of business and the urgency of the state to eliminate off-market forms of influence on the business sector is the key focus of efforts in the area of state regulation of business, justifying its activation in modern conditions.

Keywords: government, business activity, large enterprise, small and medium businesses, government business outside the market forms of influence on entrepreneurship.

УДК 366.56:330.34

Скиба М. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ОСНОВНИ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

В статті розглянуто стан підприємництва в Україні та виокремлено основні фактори, що обмежують його розвиток. Автором запропоновано основні напрями удосконалення інституціонального середовища розвитку підприємництва в Україні.

Ключові слова: державне управління, інституціональне середовище, підприємництво, мале підприємництво.

Забезпечити стійкий соціально-економічний розвиток України в умовах глобальної нестабільності, створити нові робочі місця, підвищити конкурентоспроможність вітчизняної економіки, забезпечивши зростання доходів зайнятого населення можливо спрямовуючи зусилля держави на розвиток та підтримку підприємництва. Реалізація цього завдання державою на практиці потребує розробки та реалізації низки заходів спрямованих на формування адекватного сучасним вимогам та викликам інституціонального середовища.

Дослідженню окремих аспектів формування інституціонального середовища присвячені праці зарубіжних вчених: Л. Абалкіна, О. Аузана, Дж. Коммонсона, Р. Коуза, Д. Норта, Г. Клейнера та ін. Проблеми підприємництва з точки зору впливу формальних та неформальних інститутів окреслено в роботах зарубіжних науковців: К. Мейера, Р. Нуреева, В. Полтеровича, В. Тамбовцева, А. Шастітка та вітчизняних вчених: А. Гриценка, В. Дементьева, П. Леоненка, І. Малого, М. Мельник, О. Пасхавера, В. Тарасевича, А. Ткача, А. Чухна. Становлення та розвиток підприємництва розглянуто у працях: З. Варналія, Л. Воротиної, Т. Васильцева, В. Герасимчук, І. Мазур, В. Сизоненка, Л. Шваб та багатьох інших вчених.